

Curierul de Fizică

Publicația Societății Române de Fizică și a Fundației Horia Hulubei

Extras din numărul 36 – martie 2001

Despre argumentul "falsei productivități" în cercetarea științifică

Numeroase articole din *Physics World* m-au convins că o problemă importantă pentru comunitățile științifice din țările avansate este **interacția cu publicul**. Se avansează cifre care merg pînă la 1 % din bugetul cercetării științifice care ar trebui alocate pentru acțiuni de prezentare profesionistă a importanței științei pentru publicul larg, privit firește, ca format din contribuabili care trebuie să accepte bugete ale cercetării cît mai generoase.

(Un aliat prețios al oamenilor de știință în această luptă îl constituie jurnaliștii profesioniști care sunt capabili să prezinte clar pentru nespecialiști diverse teme majore ale științei moderne. Faptul că acest tip de prezentări sunt posibile, se poate constata ușor citind articolele dedicate temelor științifice din presa scrisă de calitate din apus; un bun exemplu pe care îl cunosc de mulți ani este săptămînalul "Newsweek").

Într-o societate mai bine așezată ca cea în care trăim, aspectele etice ale interacției cu publicul larg sunt mai puțin prezente. Deși lumea științifică apuseană nu este chiar o micro-societate perfectă, abaterile majore de la etica profesională de tipul "apa vie", prezentările bombastice după modelul "Cîntării României" care apăreau în revista "Flacăra" ante-decembristă, etc. par să lipsească pe acele meleaguri.

Abaterile de la **codul etic** iau acolo forme mai subtile, cum ar fi citirile incorecte, diverse tipuri de fundamentalisme, etc. și se poate spera în corectarea lor într-un timp nu prea lung.

Întrebarea care se pune în ceea ce ne privește este: « care este situația din România în această privință și ce se poate face ? ». În privința "situațiunii", lucrurile nu stau prea bine. Pe lîngă faptul că cercetarea din țara noastră este profund afectată de false scări de valori, moștenite din regimul precedent și păstrate cu o consecvență demnă de o cauză mai bună, **mediatizarea** puținelor rezultate onorabile lipsește aproape în totalitate. Este evident că o mare vină o are presa care umblă mai mult după senzațional, știrile fiind de tipul "fetița care pictează ca Picasso" sau "găina care naște pui vii" ca să nu mai vorbim de inevitabilii extraterestri. Este vorba de ceea ce se numește în apus "voodoo science". Chiar dacă știința "oficială" trebuie să coabiteze cu acest tip de pseudo-știință se poate spera ca să nu existe finanțări de la buget pentru teme atît de "extravagante". Ce se poate face în acest caz este să se încerce stabilirea unor contacte cu persoane onorabile din **media** și să se demonstreze că despre știință se poate scrie la un mod atractiv și fără a sfida bunul simț.

În cele ce urmează aș vrea să mă opresc deci, la ce putem face noi, cercetătorii, în "propria ogradă". Personal cred că un mare pericol poate apărea din susținerea importanței și valorii cercetării științifice autohtone cu argumente vulnerabile care pot produce mai mult rău decît bine.

Să încerc să ilustrez această teză printr-un exemplu concret. Am citit recent cartea colegului meu Gheorghe Stratan despre Galileo Galilei și în prefața scrisă de acad. Horia Scutaru am întîlnit următorul argument:

« Dacă vrem să vedem care este productivitatea cercetării științifice românești, trebuie să normăm totul la salariile noastre. Prin acest procedeu ar rezulta că suntem printre cele mai productive națiuni din punct de vedere științific ».

La unul din atelierelor *Solidarității Universitare* organizate în anul 1998, fostul director general al IFA, domnul Voicu Lupei spunea că printr-o astfel de normare, rezultă că suntem de patru ori mai productivi decât omologii noștri din apus. (v. CdF nr.30).

(Pentru a fi complet corect, trebuie să mărturisesc că am mai văzut acest argument și într-o lucrare a unui cercetător ceh, care compara situația cercetării din țara sa cu cea din apus). Nu vreau să intru în polemică cu distinșii mei colegi, ci doar să subliniez că există riscul ca acest tip de argumente să se întoarcă împotriva noastră și să nu fie calea cea mai bună de a convinge contribuabilii să contribuie la bugetul cercetării.

Să încercăm să ne imaginăm ce s-ar întâmpla dacă toată lumea din România ar raționa la fel. Am citit undeva că în Statele Unite salariul minim al unui muncitor american este de circa 6 dolari/oră. Dacă ținem seama că la noi un muncitor are cam 20 cenți/oră, rezultă că muncitorul român poate să își "permită" să muncească de zece ori mai prost decât omologul lui american și tot se poate considera de trei ori mai bun ! Să ne imaginăm că un profesor de liceu ar raționa cam așa: dacă sunt plătit de 20 de ori mai prost decât omologul meu din vest, pot să-mi fac datoria de dascăl de 5 ori mai prost și tot sunt de patru ori mai productiv ! Mi se pare o evidență că acest tip de raționament, aplicat la scară națională ne va menține pe vecie într-o stare de subdezvoltare. De aceea voi numi "argumentul" de mai sus, **argumentul falsei productivități**.

Un corolar pur matematic al celor de mai sus este că dacă vrem să ieșim din subdezvoltare, nu avem altă soluție decât să muncim mai mult pe bani mai puțini decât cei din apus, pe o perioadă de timp destul de lungă. Intervine acum un argument de minimă solidaritate socială. Cred că ar fi complet nerezonabil să cerem ca în combinatele și minele falimentare să se renunțe la argumentul falsei productivități iar în cercetare să îl menținem chiar cu mândrie patriotică. Mă gândesc că în acest mod comunitatea științifică s-ar face vinovată de aplicare de standarde duble și că ar fi relativ ușor ca forțe politice iresponsabile să stîrnescă "mînia proletară" și să declanșeze o isterie anti-intelectuală împotriva unei "pături" care vrea să-și păstreze niște privilegii nemeritate.

Cred că trebuie să se țină seama că în institutele de cercetare (mă refer și la IFA) s-a intrat în diverse chipuri: și pe merit dar și din greșeală, din întâmplare, pe relații etc. Chiar toți trebuie să iasă la pensie ca cercetători ? Cred că există și soluții mult mai rezonabile.

Pe de altă parte, ce șanse avem să convingem guvernul să ne finanțeze la un nivel acceptabil pe toți ? Cred că trebuie să acceptăm faptul că în tranziția spre o economie de tip liberal, spre care înaintăm destul de chinuit, orice măsură rațională din punct de vedere economic va lovi în interesele unei "mafii". De exemplu, posibila restructurare a siderurgiei a determinat un important leader sindical să amenințe că va recomanda blocarea drumurilor. Deși această declarație întră la capitolul "subminarea autorității de stat" al Codului Penal, bănuiesc că nu va păți nimic !

La o discuție de la "Grupul de Dialog Social" din noiembrie 2000, o distinsă parlamentară PDSR afirma că se vor putea găsi bani pentru un buget de 0,6 % din PIB pentru cercetare dacă se va renunța la cheltuieli inutile pentru sediile somptuoase ale direcțiilor financiare. Evident, nu îi pun la îndoială bunele intenții, dar cred că în acest mod, problema este doar transferată: în loc să se intre în conflict cu mafia din siderurgie, se va intra în conflict cu mafia din construcții !

Concluzia mea este că **lobby-ul cercetării** este prea slab pentru a intra în **competiție** cu aceste mafii. Dispersia valorilor este prea mare pentru ca să se poată vorbi pe o singură voce iar înțelegerea rolului cercetării de către politicieni este prea "aproximativă". Nici nu cred că este de dorit ca cercetătorii să adopte metode ilegale cum

ar fi blocarea drumurilor. Cred că singura variantă decentă constă în **gospodăria** mai chibzuită a ceea ce avem și continuarea eforturilor pentru găsirea unui consens al breșei care să nu se rezume la populistul « să dea guvernul mai mulți bani dar lucrurile să rămână cam tot așa ».

Dan Radu Grigore, cercetător principal I